

🌀 **שם המחקר:** בנייה, תיקוף ושימוש בכלי סקר תפקודי חדש עבור בוגרים עם מוגבלות שכלית התפתחותית

(מש"ה)

🌀 **שנה:** 2023

🌀 **סוג מחקר:** דוקטורט

🌀 **מס' קטלוגי:** 890-277-2020

🌀 **שמות החוקרים:** נופר בן דוד, בהנחיית: פרופ' מאיר לוטן ופרופ' דניאל סנדר מורן

🌀 **רשות המחקר:** אוניברסיטת אריאל

תקציר מנהלים:

מחקר זה נעשה במימון קרן שלם.

רקע

מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה) מתבטאת בקשיים תפקודיים בשלושה תחומים עיקריים – מושגי, מעשי וחברתי. הדעה המקובלת כיום על ידי מובילי דעה בארץ ובעולם מגדירה מש"ה כמצב דינמי אשר יכול להשתנות במהלך החיים בהתאם לגורמים אישיים וסביבתיים. דינמיות זו ומצבם הרפואי המורכב של אנשים עם מש"ה מחייבים הערכות חוזרות ומתן תמיכות טיפוליות בהתאם.

עם זאת, קיים קושי באיסוף מידע מהימן הנוגע לשינויים אלו בשל סיבות רבות: תחלואה מורכבת, נכויות מרובות, ליקויים תקשורתיים, התנהגויות מאתגרות, זקנה מוקדמת ומיסוך של המצב הקיים עקב ריבוי תרופות; יחד עם מחסור בכלי הערכה מותאמים, באנשי טיפול מקצועיים ובמקורות מימון מספקים – קשה עד בלתי אפשרי לספק מענה טיפולי הולם לצורכי אוכלוסייה זו (בן דוד ושות', 2022).

יתרה מזאת, במהלך תקופת הקורונה חלו שינויים סביבתיים דרמטיים. המטפלים הישירים באוכלוסייה זו הנמצאים עמם במגע יום-יומי ועל כן מחזיקים במידע העדכני ביותר עבורו, נותרו פעמים רבות מבודדים וחסרי ניסיון במתן מענה לצרכים המשתנים. אי לכך, התחדד אף יותר הצורך בפיתוח והטמעת כלי סקר תפקודי זמין, יעיל ומהימן, המותאם עבורם.

מטרת המחקר

בניית כלי סקר יעיל, תקף ומהימן לאיתור שינויים במצבם התפקודי של בוגרים עם מש"ה על ידי מטפליהם הישירים, ובדיקת ישימותו הקלינית במיפוי שינויים תפקודיים וסביבתיים לאורך זמן.

כלי המחקר

הגרסה העברית של שאלון ה-ABAS-II למבוגרים (ה-Gold Standard), בשילוב כלים נוספים מקובלים בתחום – שימשו תשתית לבניית כלי הסקר החדש, ה-FST-ID (Functional Screening Tool for Adults with Intellectual Disabilities). הכלי מכיל 17 פריטים משלושת אשכולות התפקוד – מושגי, מעשי וחברתי, בתוספת שני פריטים – שימוש באביזרי עזר ושינויים סביבתיים, ואפשרות להוספת הערות. סולם התשובות הוא סולם "ליקרט", ובו חמש אפשרויות לתשובה הנעות בין 0 ל-4. לפיכך, הציון התפקודי הכללי, ה-GAC (General Adaptive Composite), נע בין 0 = מגבלה תפקודית מלאה, לבין 68 = אין מגבלה תפקודית. קביעת רמת המוגבלות בהתאם לציון: 0-29 מוגבלות קשה/חמורה; 30-49 בינונית; 50-68 קלה. הכלי החדש בעל ערכים

פסיכומטריים גבוהים ומאפשר לזהות את רמת המוגבלות התפקודית של מקבל השירות בדיוק של כ-90%. ניתן למלאו בנוחות דרך קישור לטלפון הנייד של המטפל הישיר.

המדגם

המדגם כלל 37 מטפלים ישירים ושמונה אנשי צוות רב-מקצועי שטיפלו ב-88 מקבלי שירות בוגרים בני 21 ומעלה, ברמות מוגבלות קלה, בינונית וקשה/חמורה. מקבלי השירות טופלו בשלושה מרכזי יום המופעלים על ידי עמותת עמיחי בהוד השרון. נוסף על כך, כלל המחקר שבע מומחיות תוכן מנוסות אשר השתתפו בהליך התיקוף.

סביבת המחקר

עמותת עמיחי (<https://www.amichai.org.il>) הינה ארגון ללא מטרת רווח, הפועל בפיקוח משרד הרווחה, ומפעיל בין היתר מסגרות יום המותאמות לבוגרים עם מש"ה ברמות שונות: מרכז יום טיפולי לבוגרים עם מש"ה בינוני-קשה/חמור ומרכזי יום תעסוקתיים למזדקנים ולצעירים עם מש"ה קל/בינוני. בשגרה, מרכזי היום פעילים חמישה ימים בשבוע

בתקופת הקורונה, השינויים הסביבתיים נחו בעיקר על ידי מקבלי השירות החיים במסגרות דיור קהילתיות – בוגרים עם מש"ה ברמה קלה ובינונית, ופחות על ידי אלו החיים בקהילה בחיק משפחתם – בוגרים עם מש"ה ברמה קשה/חמורה.

המחקר

המחקר כלל שני שלבים עיקריים – שלב הבנייה והתיקוף (ספטמבר 2019 – ספטמבר 2020) ושלב השימוש הקליני בו (ספטמבר 2020 – יוני 2022) עבור 88 מקבלי שירות בני 21+, המבקרים בשלושה מרכזי יום של עמותת עמיחי. תחילה, בוצע הליך קפדני של בדיקות תיקוף ומהימנות עד לקבלת ערכים פסיכומטריים גבוהים שעליהם ניתן היה להתבסס לצורך יצירת כלי הסקר התפקודי החדש. הודות לפיתוחו, כל מטפל ישיר יכול לזהות

תוך דקות ספורות בלבד את רמת המוגבלות התפקודית העדכנית של מקבל השירות (Ben David et al., 2022b). בשלב הבא של המחקר, אפשר הכלי החדש מעקב מהימן לאורך זמן אחר השינויים במצבם של אותם מקבלי שירות; ובהתאם לממצאים – הוא סייע בנייתו מושכל של המשאבים הקיימים.

בתקופת הקורונה, התקבלו תוצאות ייחודיות למחקר זה: בעוד שאצל בוגרים עם מש"ה ברמה קלה ובינונית חלה החמרה בתפקוד עם פרוץ הקורונה, דווקא אצל בוגרים עם מש"ה ברמה קשה/חמורה חל שיפור משמעותי על רקע השמירה על השגרה והכפלת שעות הטיפול המקצועיות שלה זכו. תוצאות אלה מהוות תמיכה מבוססת ראיות לתמה הגורסת כי רמת התפקוד של האדם ניתנת לשיפור בכל גיל, ובמתן שעות טיפול נוספות – אפילו ברמות קשות של מוגבלות.

עם החזרה ההדרגתית לשגרה וההיפוך במגמות התפקודיות בשלוש הקבוצות: אצל בוגרים עם מש"ה ברמה קלה ובינונית חלה החמרה בתפקוד עם פרוץ הקורונה, אך גם חל שיפור לאחריה, וזאת בדומה למגמות שתוארו בכל העולם (Desroches et al., 2022). לעומתם, אצל הבוגרים עם מש"ה ברמה קשה/חמורה – חלה החמרה בתפקוד לאחר הקורונה ועם החזרה לשגרה – ככל הנראה עקב חזרה לכיתות גדולות יותר והפחתה בשעות הטיפול (Ben David et al., 2022a; Ben David et al., 2023).

מבין כל הקבוצות, קבוצת מקבלי השירות המבקרים בשגרה במרכז התעסוקתי למזדקנים הדגימו את השינויים התפקודיים הגדולים ביותר: במהלך הקורונה חלה ירידה דרמטית בתפקודם בהשוואה לשני המרכזים האחרים, ולאחריה, עם החזרה לשגרה – הודגם שיפור מהיר קבוצה זו מורכבת ממקבלי שירות ברמות מוגבלות קלות

וביננויות, החיים כולם במסגרות דיור. על כן, במהלך הקורונה מקום התעסוקה שלהם היה סגור. כמו כן, הם היו בסכנת חשיפה רבה יותר להדבקות חוזרות על רקע החיים בקבוצה עם צוות מתחלף, יחד עם רגישות רבה יותר להשפעות הקורונה על רקע תהליכי זקנה מזרזים המאפיינים קבוצה זו (Ben David et al., 2022a). מחקר זה, שהדגים את השינויים התפקודיים שהתרחשו לנוכח השינויים הסביבתיים הדרמטיים שחלו במהלך ביצועו, מספק תמיכה לדעה ההולכת וצוברת תאוצה כיום בנוגע לחשיבות הקלינית של המעקב לאורך זמן, בעיקר על רקע הקו-מורבידיות האופיינית לה מחד וקשייה בהבעת צרכיה מאידך.

סיכום ומסקנות

כלי הסקר התפקודי החדש, בעל ערכים פסיכומטריים גבוהים. יעילותו הקלינית של הכלי החדש הוכחה במהלך מגפת הקורונה.

תרומת המחקר וחדשנותו

במחקר הנוכחי נבנה כלי סקר זול, תקף, מהימן ונגיש לשימוש המטפלים הישירים; כלי זה מאפשר איתור שינויים במצבם התפקודי של מקבלי השירות, והודות לכך משפר את הנגשת שירותי בריאות לאוכלוסייה זו. כמו כן, תרם מחקר זה להוספת עדויות בנוגע, להשפעת הגורמים הסביבתיים ולמידת התמיכה באדם עם מוגבלות שכלית – וכיצד כולם גם יחד משפיעים על תפקודו ועל מידת השתתפותו בחיי היום-יום. ככל הידוע לנו, כלי כזה לא פותח עד היום בשום מקום בארץ או בעולם.

מילות מפתח: מבוגרים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, כלי סקר, איתור שינויים תפקודיים וסביבתיים, קורונה.

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)